

ВОЛЬНАЯ Беларусь

ТЫДНЁВІК
палітычны і літэратурны

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

На год . . . 12 р. —
На поўгода . . . 7 р. —
На 1 месяц . . . 1 р. 50 к.

Перамена адрэсу 50 к.

Ніхай жыве нізалежная
Беларусь!

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі:

г. Менск, Захараўская, 18.

ГОД ВЫДАННЯ II.

№ 30.

3-го верэсьня 1918 г.

№ 30.

Нашы места.

(Гістарычныя нарысы паводлуг кнігі
Семенава „Россія“).

(Глядзі № 2.).

Менск.

У 1839 г. у Менску адбылося злучэнне вуніятаў з праваслаўнаю цэркаю. Касуючы вуніяцтва, маскоўскі ўрад кіраваўся мэтай абрусення. Гэта была палітыка царыцы Катарыны II, каторая глядзела на Беларусь, як на край, заселены вялікарускім племям і цяпер толькі прылучаны да Масквы. Яна першая стала патураць пераходу вуніятаў у праваслаўе, і у гэтай справе ей шмат дапамагалі самі вуніяцкія сьвяшчэннікі, бакрыўджаныя паякамі і ніразумеўнымі хітрай палітыкі Катарыны. Трэба зазначыць, што з усіх маскоўцаў царыца Катарына лепш за усіх разумела, што с сябе уяўляе Беларусь. Маскоўскае грамадзянства саўсім ні разбіралася у гэтым. Гэта відаць з дарожных запісак вучонага акадэміка Севергіна, каторы, трапіўшы у праваслаўную цэркаў на Беларусі, дзівіўся, што набажэнства тут нацта падобнае да грэка-расійскага, і усіх беларусаў залічыў «схізматыкамі».

Цар Павал адступіў ад палітыкі свае мацары і даў перавагу польскім уплывам у краю. Дзякуючы яму, маскоўскае грамадзянства і вырабіло сабе погляд на Беларусь, як на польскі край. Ён бараўніў вуніятаў ад прымусовага далучэння да праваслаўя, але аддаў вуніяцкую цэркаў пад загад лацінскай. Гэта ўрадавая мера стала спрыяць пераходу вуніятаў у каталіцтва. Але пры цару Паўлу было зроблена адно і добрае дзело: была адноўлена судовая чыннасць паводлуг Літоўскага Статута. Законадаўства Літоўскага Статута разам з пазнейшымі соймавымі ухваламі было далёка лепшае за тыя законы, якімі Масква справавалася ад часоў цара Алексея Міхалавіча. Маскоўскія законы таго часу давалі поўны прастор для судовага надужыцця. Тым часам, Беларусь на працягу вякоў судзілася і ўстанаўлівала свае грамадзянскія адносіны па Статуту, і аднаўленне яго выклікала радасць і надзеі. Але ні на доўга.

Хутка расійскі ўрад саўсім умацаваў

ся на поглядзе абрусення. Гэта было пры цару Мікалаю. Пры ем сталі ужывацца самыя рашучыя меры. Пачалося с таго, што сталі зачыняцца школы, каторыя былі пад загадам вуніятаў. Маскоўскі ўрад нацта баяўся шырокага росквіту мейсцовай Беларускай школы: у 1834 г. была закрыта палавіна усіх школ на Беларусі, каторыя ўтрымліваліся скарбам. Вялікаруская мова заводзілася у школах, у розных урадавых установах і, нарэшці, быў скасаван Літоўскі статут. Пачалося агульнае злучэнне вуніятаў с праваслаўнымі. Нікаторыя губэрнатары і прадажныя архіерэі выяўлялі такую стараннасць у справі злучэння, што нават расійскі ўрад змушэн быў супыняць іх, каб ні занатта дражніць вуніятаў. Але глаўнае кіраўніцтва абрусіцельнаю палітыкаю на Беларусі было у асьцярожных і разумных руках Язэпа Семашкі, вуніяцкага біскупа літоўскай дыяцэзіі, каторы быў душою сакрэтнага камітэта, зложанага царом Мікалаем I. Язэп Семашка хітра і асьцярожна выпануў заданні маскоўскай палітыкі. Яго плян складаўся с таго, каб памаленьку і паступова зблізіць вуніяцкую цэркаў с праваслаўнаю. Былі ужыты ўсякія заходы дзеля таго, каб перапыніць уплыў на справы

вуніяцкай цэрквы чорнага вуніяцкага духавенства, каторае цвёрда стаяло на сваём нацыянальным беларускім грунце. Затым, пачалася надворная пераробка вуніяцкіх цэркваў: ставілі іконастасы, заводзілі набажэнства па кніжкам маскоўскага друку. Ніпакорлівых сьвяшчэннікаў ссылалі у Маскоўшчыну, або ўхілялі с пасадаў. Была ужыта нават палітычная хітрасць. Маскоўскі ўрад зрабіў замер, што хочэ умацаваць вуніятаў, дзеля чаго назвачыў новых вуніяцкіх біскупаў: Базыля Лужынскага, Антонія Зубко (у Менск) і Іосафата Жарскага. Але у лік біскупаў падбіраліся асобы пэўныя для маскоўскага ўраду, гатовыя зрабіць усе, чаго ад іх пажадаюць. Усе гэта рабілося пад кіраўніцтвам Язэпа Семашкі. Заміналі толькі Семашку мітрапаліт Язэп Булгак і, памылкова назначаны біскупам, Іосафат Жарскі, але яны хутка памерлі. Калі ўсе папярэднія заходы былі выпанены і ўсе перашкоды ўхілены, тагды тры вуніяцкія біскупы, падабравыя, як мы бачым урадам, — Базыль Лужынскі, Язэп Семашка і Антоні Зубко, — напісалі у Полацку у 1839 г. акт аб злучэнні вуніяцкай цэрквы с праваслаўнаю. На першых парах былі астаўлены у цэрквах шмат якія асаблівасці вуніяц

каго звычай і ухвалена было ні забара- няць сьвяшчэннікам памінаць на эктэні- ях і сынод і папу. Такім чынам адбыўся гэты важны акт злучэння вуніятаў с праваслаўнымі, зьлішчыўшы беларушчы- ну як у царкві, так і у пачатковых шко- лах, каторыя ў той час утрымываліся пры царквах.

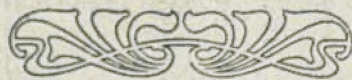
У 1839 г. быў расчышчэн пляц на цяперашнім саборным пляцу, каторы ра- ней называўся «Новым Рынкам», а по- тым Александраскім паркам, бо тут быў пастаўлен помнік цару Александру II. Гэтае месца было пакрыта ямамі і ра- вама і зарастало травой. Да 1840 г. тут адбываліся кожную нядзелю гандлі, ка- торыя потым перанясліся за место, а на пляцу пад час кантрактаў рабіліся толь- кі часовыя крамкі з мейсцовымі тавара- мі, як сукно фабрык Скірмунта, Слатвін- скаго, абуткі з Менска і бавяліныя тканіны фабрыкі Тышкевіча з Лагойску і г. д.

11-го чэрвеня 1881 г. у Менску быў вялікі пажар, і горад пацярпеў страт на 6 мільёнаў рублёў. У апошнія часы у Менску многа было гімназіяў і рэальных вучылішчаў, як скарбовых, так і прыват- ных; духоўнае праваслаўнае вучылішча і семінарыя, настаўніцкі інстытут, гарадз- кія вучылішчы і шмат пачатковых расій- ских і жыдоўскіх школ. С 1917 г. у ме- сьці пачынаюць закладацца розныя гра- мадзянскія беларускія інстытуцыі: тэат- ры, клубы, народныя будынкі і г. п.

У цяперашні час Менск самы вялікі горад на Беларусі і, займаючы цэнтраль- нае становішча ў нашым краі, ні дарма завецца сэрцам Беларусі. Менск — цэнтр беларускага руху. Адгэтуль цяпер пашы- раецца беларускі рух і беларускі друк па ўсёй Беларусі. Менск-жа быў тым месцам дзе адбыўся першы ўсебелару- скі конгрэс, палажыўшы пачатак аднаў- ленню ідэі дзяржаўнай незалежнасці Бе- ларусі.

Паводлуг перапісу 1897 г. у Менску лічыцца 91½ тысяч насялення, у тым ліку праваслаўных 21 тысяча, каталікоў 15 тысяч і 50 тысяч жыдоў; рэшту скла- даюць жыхары іншых вызнанняў і, па- між іншым, магометанскаго, бо татары жывуць у Менску с часоў вялікага кня- зя Вітаўта.

Я. Л. н.

Вольная трыбуна.

Беларуская мова у пачатковай школе, як фактар культурнага адраджэння народа.

Гаворучы аб патрэбі выкладання на- вукі у пачатковых школах у беларускай мове, я гэтым ні адмаўляю патрэбы і карысці вялікарускай мовы у нашай школе, як і ўсякай іншае. Але, калі мы хочэм, каб вучні, скончыўшы школу, добра ведалі хоць адну мову, дык абавязко- ва павінны даць належнае месца ў шко- лі беларускай мове. Бо пры цяперашняй настаноўцы школьнага навучэння выхо- дзіць тое, што вучань, скончыўшы па- чатковую школу, ні умее гаварыць ні па-

маскоўску, ні па-беларуску.

Шмат хто з нашых настаўнікаў баі- ца заводзіць у школах беларускую мову толькі дзеля таго, што, на іх думку, ад гэтаго можа папсавацца „руская“ (вялі- каруская) мова. Ні кажучы ўжо пра тое, што тут нейкае прыкрае ніпаразуменне, паводлуг катораго чамусь беларуская мо- ва усё вялікарускую, а ні наадварот, але і сама зазначаная асыярожнасць і страх ні мае пад сабою ґрунту.

Гэты страх, што беларуская мова мо- жэ чаму нібудзь пашкодзіць, — ні мае сэн- су і выклікаецца, трэба думаць, ніясым разуменнем выкладання вялікарускага языка у нашых школах. Гэтае перака- панне я выношу, як с свае асабістае пя- цігадовае практыкі, так і з многагадовае практыкі майго суседа па школе, К. а. Мы штодня рабілі ад 1 да 2 чытанняў у кля- сі па-беларуску. На гэтых лекцыях тлу- мачэнні і адказы даваліся па-беларуску. У час пераменаў і, наогул, у зашкольны час мы з вучнямі гаварылі па-беларуску. Апрач таго, у сваіх школах мы ставілі кожны год ні менш двух дзіцячых спек- такляў у беларускай мове (да рэчы ска- заць, заўсёды меўшых вялікі ўспех). Вялікаруская мова ад гэтаго нічагута ні траціла. Наадварот, школа майго су- седа па разуменню вялікарускага языка лічылася інспектарам адноў з лепшых.

Пры навучэнні вялікарускай мовы бе- ларускі язык ні толькі ні перашкаджае але нават дапамагае, бо мае многа па- добнага з вялікарускаю мовай. Наогул-жа кажучы, навучыць добра гаварыць і пі- саць па-вялікарускі ні можа ніводная на- ша пачатковая школа, нават пры самай энэргічнай рупнасці у гэтым кірунку. Ні данамога тут ні ігнораванне, ні са- мая сьцісла забарона ўжываць у школе беларускую мову.

Гісторыя і географія Беларусі павін- ны выкладацца ў школах на беларускай мове, ні кажучы ўжо пра творы роднай літэратуры. Творы роднаго беларускаго прыгожаго пісьменства як для дзяцей, так і для дарослых, зусім зразумелы і цікавы ўжо толькі гэтым, што ўся наша сучасная літэратура адбівае тое жыццё і варункі, у якіх пастаянна зварачаюцца дзеці.

Як вучань, наогул, можа навучыцца разумець жыццё, калі ен ні ведае таго у каторым сам жыве?

Як ен можа любіць і разумець, нао- гул, людзей, калі ні любіць і ні разумее с цэлым паэтычным пачуццём тых, ка- го бачыць кожны дзень?

Як ен, нарэшці, будзе разумець тое грандыознае і вялікае, што дзеецца недзе за трыдзевяць зямель, калі ен ні ведае, ні разумее і ні любіць таго маленькаго і шчуплага, каторае варушыцца штодня перад яго вачыма?

Творы беларускаго прыгожаго пісьме- нства с домінуючым у іх элемантам за- кахання і спачуцця да многанакутнаго беларускаго народу, як ні трэ́ лепш да- памагаюць разумець абкружаючае нас жыццё, адкрываюць багацце запытанняў і пажаданняў, (гэтак бедных і мізэрных для ніумеючых з любоўю цікаваць і пад- мечаць) для душы дзіцяці. Праймаючы- ся тым закаханнем, якое праглядае с кожнаго радку нашаго прыгожаго пісь- менства, дзеці пачынаюць бачыць, разу- мець і любіць тое, чаго раней зусім ні прыкмечалі, і ўсе навокала пачынае ўя-

ўляцца ім у новым выглядзе. Яны ста- новяцца больш сьведомымі, больш спа- чуваючымі і добрымі.

Вучыць трэба на беларускаму лемэн- тару, каб ад першае ўжо кніжкі патых- нуло на вучня ўсім родным і знаемым: родным словам, родным малюнкам, апа- веданнямі і казкамі.

Што тычыцца выкладання сваіх ду- мак на паперы, то трэба зазначыць, што у нашых пачатковых школах гэта наву- ка стаіць ната дрэнна. Дзякуючы пану- ючай у нашых школах вялікарускай мо- ве, дзеці ні могуць звязаць і двух ду- мак на паперы „па-руску“. Трэба ска- заць, што у вучняў нашых пачатковых школ ні хватае слоў і зваротаў па вялі- карускай мове, бо думаюць дзеці саўсім ні па-вялікаруску, а па-беларуску. Дзеля таго работа пры выкладанні сваіх думак на паперы вельмі ацяжаецца тым, што вучань увесь час затурбоўвае або прыду- мываннем слоў, або перакладам з бела- рускаго на вялікарускі язык. Досыць часта такі пераклад выпаўняецца за да- памогаю кніжкі. Турбуючыся аб падборы кніжных (вялікарускіх) слоў і зваротаў, вучань забываецца аб зьмесьці свайго твору, бо, зразумела, што ен менш за сталаго можа служыць двум багам.

Ні знаходзячы у кніжках таго, што памалго-б яму выказаць сваю, падчас спрытнуў і арыгінальную, думку, вучань зусім ні заносіць яе у свой твор, ведаю- чы, што ўсе роўна яна будзе закасована чырвоным атрамэнтам, калі запішацца ні так, як у кніжцы (пі па-вялікаруску). Гэтым надворным бокам працы у вучня, як кажучы, звязываюцца рукі і ногі. Ад гэтаго вучань апатычна адносіцца да свае работы, твор яго ні мае жаднаго зместу і робіцца шэрым, шабляновым с хібаю натуральнасці і шчырасці. Зра- зумела, што такое выкананне работы ні можа сырыць разьвіццё вучня.

І вельмі шкода, што нашыя настаўні- кі да гэтаго часу ні хочучь браць прык- ладу з лепшых а-эўропэйскіх школ, дзе вучні складаюць свае творы такою мо- ваю, катораю яны гавораць у сябе ў хаці.

Вучыць выкладаць свае думкі на па- перы у сваёй роднай беларускай мове, можна пачынаць з другога году. Выкла- даючы у роднай мове, вучань думае во- льна, піша шчыра і проста, — адным сло- вам, творыць, калі, разумееца, тэматы выбіраюцца спадручныя, з мейсцоваго жыцця, а тым больш з жыцця самых вучняў. Вядома, на правопіс, а гэтак са- ма і на гладкасць стылю на першых парах ні трэба звяртаць увагі. Усе гэта павінна прышчэпляцца паступова і вель- мі асыярожна. Калі-ж на тэхніку напі- скаць с пачатку, дык толькі адбіваецца у вучня ахвота да работы. Чым маладзе- шы вучань, тым больш увагі настаўніку трэба звяртаць на разьвіццё сілы уяў- леньня і цікавасці. Успрытніўшы ціка- васьць, фантазію (уяўленне) і здольнасць лёгічна выкладаць свае думкі на папе- ры у роднай беларускай мове, вучні с часам легка навучацца і чужой мовы і становуць пісаць творы і у гэтай апошняй.

Творы на тэматы з роднаго быту у роднай мове разуюць у вучнях інтарэс да уласнаго бадання бад жыццём, што дасць ім магчымасць глыбей ўзірацца навокала, адчуваць сэнс і поэзію абкру- жаючаго жыцця і роднае мовы і мацней палюбіць ўсе роднае, скуткам чаго зья-

там княгіні Радзівілл у Ігуменскім паве-
лі адчынены тры беларускія пачатковыя
школы, апрэч таго чатыры школы наме-
чаны да адкрыцця у бліжэйшы час.

У м. Уздзе, Ігуменскага павету па-
мянёная зямляўласніца адчыняе раме-
сьленнае вучылішча для селянскіх дзяцей.

Беларускі тэатр. Апошнімі часамі што-
тыдня ставяцца ў Менску беларускія
спектаклі. Першае «Т-ство Драмы і Ка-
меды» раскалолася на дзве трупы ні
на шкоду, а на карысьць для беларус-
кага тэатру. Трупы пачынаюць конку-
рыраваць, што прымусіла іх звяртаць
больш увагі на акуратнасць пастаноўкі
спектакляў. Зьявілася шмат новых спэ-
ціальных твораў, як «Бутрым Няміра»,
«Манька», «Калісь», «Чорт і Баба» —
Ф. Алехновіча, «Цётка з Бразыліі» — пер.
з ангельскага Ждановіча і шмат інш. Ад-
ным словам, новазакладзеныя трупы,
вырасшыя на руінах Першага т-ва Бе-
ларускай Драмы і Камедыі, — Беларускі
Народны Тэатр пад кіраўніцтвам Ф.
Алехновіча і Беларускі Нацыянальны
Тэатр пад кіраўніцтвам Ф. Ждановіча, —
пачынаюць працаваць як сьледна. Стаў-
шы на грунт вольнай канкурэнцыі, яны
хутка даб'юцца таго, што будуць абы-
ходзіцца без пачатковага падтрымання.

Сярод уцекачоў. Уцеканкая камісія
Рады Беларускай Н. Р. паставіла пра-
сін нямецкіх уласцей дазволіць камісіі
паслаць сваіх прадстаўнікоў у гэтакія
уцеканскія пункты: Баранавічы, Маладэч-
на, Гомль, Магілёў, дзе у цяперашні
час маюцца вялікі лік беларусаў-уцек-
чоў.

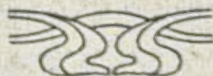
Беларуская краёвая выстаўка. 1-го
верасьня адкрыецца ў Менску Белару-
ская краёвая выстаўка. Для выстаўкі
выдрукованы каталёгі на беларускай,
нямецкай і польскай мовах. Ініцыятарам
выстаўкі зьяўляецца доктар археалёгіі
Іппель; яму шмат дапамагаў вядомы бе-
ларускі дзеяч І. Лупкевіч.

Беларускія настаўніцкія курсы. На
беларускія настаўніцкія курсы, якія
адчыняюцца 1-го верасьня, закліканы
лектарамі грамадзянскія дзеячы. Сярод
іх маюцца вядомы археалёг пан Сьнітка,
які будзе выкладаць на курсах гі-
сторыю м. Слуцка, Менска і археалё-
гію.

Ушанаванне памяці Ф. Скарыны. У
ваўдзелак 19-го жніўня (па ст. ст. —
6-го жніўня) адбылася 401-я rocznica
існавання беларускага друку. Гэтая ро-
чніца злучаецца з днём ушанавання па-
мяці слаўнага нашага вучонага Фран-
цішка Скарыны, перакладшаго Быблію
на беларускую мову. 6-го жніўня 1517-
го г. выйшаў у сьвет беларускі псал-
тыр, перакладзены і выдрукованы ста-
равнем Ф. Скарыны.

Летаць наш тыднёвік «Вольная Бе-

ларусь» адсвяткаваў памяць Скарыны
тым, што выдаў «залаты нумар» тыднё-
віка с артыкуламі аб Скарыні і яго
значэнні ў культурным поступі белару-
скага народа. Цяпер гэтаго нумару у
прадажы няма і яго можна бачыць толь-
кі, як бібліяграфічную рэдкасьць.

Пытанне аб белару- скай тэрміналогіі.

Ліст да рэдакцыі.

Шаноўны пане рэдактару!

Зьвертаюся да Вас с просьбаю даць
мейсцо на старонках «Вольнае Белару-
сі» майму лісту. Здаецца мне, што пы-
танне, якога дотаркаюся я, мае вялікую
вагу ў справе адукацыі. Рэч вельмі ўчы-
ма. Як ведама, цяпер у нас на Беларусі
пачынаюць выходзіць падручнікі па роз-
ным навукам. Ні таркаючыся іхнае год-
насьці с погляду педагогічных вымаган-
няў, я хачу звярнуць увагу грамадзян
на апрацоўку тэрміналогіі.

Ведама, што беларуская мова ў гэтым
зусім ні мела разліччя, і цяпер мы му-
сім за кароткі час зрабіць тое, што
звычайна робіцца на працягу пэўнага на-
каленняў. Вось тут і можа спаткаць
нас ніспадзеваная бяда. Раскіданыя па
ўсіх абшарах Беларусі і нават у знач-
ным ліку звонку яе, нашы сьведомыя
сілы прымусены апрацоўваць тэрміна-
лёгію паасобку, а гэта пагражае розна-
галосіцай і вялікай спакусай увясці га-
товыя тэрміны іншых народаў: расійцаў
і украінцаў, прыдаўшы ім беларускую
гаворку. Гэтай прыгоды нам трэба уні-
кнуць усімі заходамі. Дзеля таго я пра-
панаваў-бы вось што:

У Менску ці Вільні, дзе знойдзецца
больш сіл, зладзіць такую камісію,
якая-б узяла на сябе абавязак выраба-
ляць тэрміналогію па ўсіх прадметах
школьнага навучання. У гэтую камісію
павінны пасылацца ўсе проэкты тэрмі-
налёгіі, каб з розных зрабіць аднастай-
ную. Толькі такую апрацаваную тэрмі-
налёгію друкаваць у прэсі. Такім чынам
можна унікнуць таго сумнага зьявішча,
якое бачым мы ў украінцаў, дзе пры-
кладам, кожны падручнік граматыкі мае
сваю тэрміналогію.

Другое, на што я хачу-бы звяр-
нуць увагу, гэта — размыканне нашае
мовы чужаземнымі славамі і складам гу-
таркі. У слоўніку Носовіча ёсць шмат
слоў, якія цяпер ужо зусім ні ўжыва-
юцца дзеля таго, што іх выпісвалі пап-
саваныя расійскія. Мы кажам «шчот»,
заместа «рахунак», «плотнік» заместа

«даілід» ці «цесля», «савет» заместа
«рады» і т. д. Шмат можна зазначыць
такіх слоў ні толькі ў будзённай гутар-
цы нашых людзей, але і ў творах на-
шых пісьмэннікаў. Трэба звярнуць ува-
гу і на ўплыў польскае мовы. У нас зу-
сім абыклае слова «напрыклад», ці «на-
вядлуг», тады як наша мова вымагае
казаць «прыкладам» і «подлуг».

Будзем дбаць аб красе і чыстасце
мовы. Без гэтаго будзе ні мова, а якісь
жаргон, мешаніна расійскіх і польскіх
слоў і выразаў.

Пры стварэнні тэрміналёгіі нельга
абмяжовывацца толькі будзённай гутар-
кай селянскага люду. Гэтая гутарка,
паўня, заўсёгды будзе найбагацейшай
скарбніцай нашае мовы, але і нельга ад-
кідаць багаты разумеіняў і выразаў,
якое знаходзіцца ў старых дакументах
нашаго дзяржаўнага жыцця.

Калі мы натрапім на такое слова,
каторое мы яшчэ ні чулі каля сябе, гэта
ні прычына, каб зусім ні ўжываць
яго дзеля навучнае мэты.

Трэба дазнацца які сэнс мае корань
гэтаго слова, і часта можа быць, што
яно лепей адпавядае таму паняццю, для
якога ў цяперашнія часы ўжываем по-
вае, ўзятае с чужой мовы.

Трэба памятаваць, што ў мінуўшчы-
ні мы былі і багацей і асьвечней, чым
цяпер.

Побач з матэрыяльным зубожаннем
йшло і знішчэнне нашаго духоўнаго
багачства. Подлуг таго, для нас алканы-
ванне пасярод памятнаў забытае ста-
рым выхаваным з ўжывання выразаў,
слоў, асобных абаротаў гутаркі, будзе
ні павярненне назад, а наступовае раз-
віццё мовы.

Так сама магчыма тварыць новыя
словы, калі брань корань ужо існуюча-
го і рабіць вывады. Прыкладам, ёсць
у нас слова «пачэрак», але німа тако-
га, якое адпавядае грэцкаму «дыямэтр».

Расійскае «папярэчнік» у нас мае
зусім іншы сэнс. Магчыма стварыць по-
вае слова «пераканік», «прамернік»,
хоць такія словы будуць с пачатку і
вельмі дзіўнымі.

Німа ў нас слова «паралельны»,
— магчыма стварыць тэрмін «паўзбагу-
чы», уважаючы на тое, што «паралю»
па нашаму — «паку паўз».

Працуючы цяпер над падручнікам па
фізіцы для вышэйшых пачатковых школ
і вучыцельскіх семінарыяў, я мушу ад-
даваць штат часу стварэнню тэрміналё-
гіі, як тага лепей, донасаванай да гэта-
тай мэты. Дасі ўжо маю шмат матэрыя-
лу, але жыццё на далёкай адлегласці
ад цэнтра беларускай культуры і ніхvat
сярод кіеўскіх беларусаў людзей, якія
пачаўліся-сь гэтымі справамі, робіць
тое што праца мая ні можа быць раз-

гледжана з усіх бакоў знаючымі людзьмі. Дзея таго клічу усіх, хто цікавіцца гэтым пытаннем, пакуль што зрабіць так:

Ніхай кожны з нас возьме на сябе якую небудзь школьную навуку, ці адзел яе, і ад пачатку да канца выпрацуе тэрміны, якія і надрукуе у «Вольнай Беларусі».

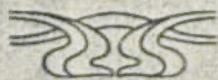
Такім чынам для камісіі, якая складаецца, будзе матэрыял для апрацоўкі. С свайго боку, я прышлю пры першым выпадку матэрыялы па фізічнай тэрміналогіі, а цяпер дадаю, што маю пад рукою:

МАТЭРЫЯЛЫ

для фізічнай тэрміналогіі.

1). Фізыка	Физика
2). Фізічнае цела	Физическое тело
3). Матэрыя	Вещество
4). Прастор	Пространство
5). Ява	Явление
6). Хемія	Химия
7). Дух	Газ
8). Становішча матэрыі	Состояние веществ.
9). Жыжка	Жидкость
10). Духавідны	Газообразный
11). Вугальны квас	Углекислый газ
12). Будова матэрыі	Строение вещества
13). Абсяг	Объем
14). Мерная шклянка	Мензурка
15). Імпэт	Сила
16). Імпэт ціжару	Сила тяжести
17). Вага	Вес
18). Мярало	Масштаб
19). Простапалны напрамак	Вертикальное направление
20). Паземны напрамак	Горизонтальное направление.

Кіев. С пашанаю Л. Леушэніка.

Яшчэ аб справе будовы Беларускага Народнага Дому у Менску.

У папярэднім нумары «Вольн. Бе-лар.» я закрануў азначаную у загалоўку справу. Ні хочучы, каб яна засталася толькі тамай для газэтнай стацыі, а пасьля супачыла у кучы макулатуры, — разьвіваю далей гэтую думку, прапаноўваючы спосабы яе рэалізацыі.

Самы прости, на мой погляд, спосаб правядзеньня проэкту будовы у Менску Беларускага Народнага Дому у жыцце — гэта зарганізаваць таварыства будовы. Гэткае арганізацыя — гэта глаўны пачатак работы. Стварыўшы яе, можна ўжо пачаць збіраць грошы, бо да-

гатуль, калі-б нават і знайшліся людзі, маючыя ахвоту даць сваю ахвяру на гэтую народную справу, то ні ведаюць, куды зьварнуцца, куды даць грошы.

Ніхай нікога ні палохае аграмад-насьць сужыцкіх патрэбнай на гэтае дзёло! Німа мейсца на скептыцызм. Ніхай нават збор грошы ідзе пачаму, ніхай нават проэкты гэны дачэкаецца сваёй рэалізацыі у далёкай будучыні, — ўсе роўна, — рук складаваць нельга, работу трэба рабіць...

Але я веру, што будова Дому у Менску ні так трудная да вышпунення, як на першы погляд здаецца. Ініцыятыва і энэргія адзінак, а спогад усяго народу могуць зрабіць вельмі многа. Чэскі тэатр сёлета спраўляў толькі 50-ую гадаўшчыну свайго жыцця. Гэта-ж такі малы кавалак часу, а праз гэты час тэатр чэскі стаў на эўропэйскай вышыні. Чэхі ўжо маюць багатую драматычную літаратуру, пакаленні мастакоў сцэнічнага штукарства, свае «Народнае Дівадло». На правінцыю праменні сцэнічнага мастацтва нясуць прыватныя правінцыянальныя драматычныя трупы...

Жыцце ідзе наперад усе шпарчэй. Тое, што калісь рабілося праз 50 год, цяпер павінна зрабіцца шмат хутчэй. Тое, што чэхі, ні маючы сваёй дзяржаўнасьці, зрабілі для свайго тэатру праз поўстагоддзе, мы зробім у час карацейшы, калі у нас, так сама, як і там, справа гэта здабудзе сабе популярнасьць паміж усяго народу. І вось, дзе-ля гэтаго, калі ўваскросьне да жыцця таварыства будовы Народнага Дому, трэба, каб увойсьце у гэтае т-во было для усіх магчыма, каб кожны мог дакінуць сваю капейку да народнай справы. І тады мы, як і нашы браты — чэхі, будзем магчы на сьценах сьвятыні нашага мастацтва выпісаць гордыя, пекныя словы: «народ сабе»...

Ф. А.

Поэтам.

Што дзень чытаю ваши творы
І часам сам пішу.

Калі душа у цяжкім горы,
Калі ад сьлез гашу

Агонь сьвятога паважэньня
Да працы, да лясоу

І праз надзею ад сумнення
У путях дум ізноу.

Мой нудны верш — і шчасьця сьвета
Ён ні нясе с сабой.

Поэт я жалю, і праз гэта
Я знаюся з нудой.

Але люблю у час нядолі

Успомніць дні жыцця
Сваіх братоў, і песьні волі
Люблю успомніць я.

Дык вы, поэты, ні сьпевайце,
Што вам у дзень здалось, —
Сьпевайце песьні і складайце,
Як нам даўней жылось!
Поэт — цікавае тварэньне,
Ён для другіх узрос...
Ні трэба-ж жалю і вонтпення
І годзі цяжкіх сьлез!
Бо веру я, народ паўстане
Да працы з нібыцця,
Як кветкі с пахам на кургане
Вясною да жыцця!
Бо веру я, іноў вярнецца
Ні паншчына, — судзьдзя:
Мне воля сьніцца і, здаецца,
Што волю бачу я!

Менск, 17/VI 18.

М. Запольскі.

Рэдактар Я. Лёсін.

Абвестка.

Новыя кніжкі:

1) Літэратурны Зборнік, сшыт. I.	90 к.
2) Сцэнічныя творы, Тараса Гушчы	50 "
3) Дзіцячая Чытанка	50 "
4) Матчыны Дар, зборн. верш. А. Гаруна	2 рб. —
5) Бярозка, апавяданні Ядвігіна Ш.	75 "
6) Сымон Музыка, поэма Якуба Коласа	1 рб. 50 "
7) Тарас на Парнасе	30 "
8) Зборнік сцэнічных твораў, сшыт. I.	4 рб. —
9) Першыя малітвы	30 "
10) «Вольная Беларусь», (у аправе) за 1/2 г. 1918 г.	5 рб. —
11) Што трэба ведаць кожнаму беларусу (зборнік артыкулаў)	75 "

Менск, Беларуская Кнігарня,
Захараўская, 18.